

PRZEMYSŁAW NOWAKOWSKI CM
UPJP II w Krakowie
ORCID:

Reforma liturgiczna jest nieodwracalna Głos w obronie soborowej reformy liturgii

1. Reforma liturgiczna Soboru Watykańskiego II

1.1. Przygotowanie reformy

Pod koniec XIX w. w Kościele katolickim na zachodzie Europy powstał tzw. ruch liturgiczny, który oznaczał ponowne odkrycie liturgii jako najważniejszego źródła życia duchowego chrześcijan. Ruch ten rozpoczął się w klasztorach benedyktynów we Francji i Belgii, a potem rozszerzył się także na inne kraje, obejmując także parafie diecezjalne. Działacze (przedstawiciele) ruchu liturgicznego proponowali także pewne zmiany w obrzędach, mające na celu lepsze, głębsze i bardziej aktywne przeżywanie liturgii przez wiernych. Ruch uformował twórców przyszłej reformy liturgicznej i w pierwszej połowie XX w. był swego rodzaju dalszym przygotowaniem samej reformy soborowej. Odnowa liturgii podjęta została na długo przed soborem. Już za św. papieża Piusa X, który oficjalnymi wypowiedziami i działaniami (troska o częstszą Komunię św. wiernych) popierał ruch liturgiczny, powstała pierwsza watykańska komisja do spraw ogólnej reformy liturgii. Papież Pius X pisał:

reforma będzie wymagała wielkiej i zarazem długotrwałej pracy, a zatem będzie musiało upłynąć wiele lat, zanim ta „budowla liturgiczna” na nowo ukaże się w swojej godności i harmonii, jakby oczyszczona z zapuszczenia spowodowanego starością¹.

---

¹ PIUS X, *Motu proprio „Abhinc duos annos”* (23.10.1913), AAS 5 (1913), s. 449–450.

Pozytywne stanowisko wobec ruchu liturgicznego zajął też papież Pius XII w encyklice *Mediator Dei* (1947). Za jego pontyfikatu powstawał projekt całościowej odnowy liturgii Kościoła i zrealizowane zostały pewne konkretne reformy, jak reforma psalterza i liturgii godzin (1951) oraz reforma Triduum Paschalnego (1955).

1.2. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium* i nowa teologia liturgii

Soborową odnowę całego Kościoła (w tym liturgii) charakteryzują następujące pojęcia: *aggiornamento*, *ressourcement* i *rapprochement*. Wł. *aggiornamento* oznacza „uwspółcześnienie”, co w wypadku liturgii oznaczało dostosowanie jej do współczesnych uwarunkowań świata i człowieka. Franc. *ressourcement* to „powrót do źródeł”, który był metodą przyjętą w pracy nad odnowieniem liturgii, polegającą na sięganiu do kształtu liturgii chrześcijańskiej w starożytności. Franc. *rapprochement* (zbliżenie) mówi o celu reformy, jakim było przybliżenie liturgii do wiernych, mające poprawić ich czynny i świadomy udział w obrzędach.

Sobór Watykański II był pierwszym soborem w historii, który wydał doktrynalny dokument o liturgii. Soborowa Konstytucja o liturgii świętej zawiera w pierwszym rozdziale pogłębioną i odnowioną teologię liturgii (zob. zwłaszcza KL 5–12). Papież Franciszek stwierdza:

Sobór Watykański II wypracował niby dobry owoc z drzewa Kościoła, Konstytucję o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, której wytyczne reformy ogólnej odpowiadały rzeczywistym potrzebom i konkretnej nadziei na odnowę, oczekiwano żywej liturgii dla Kościoła, który byłby w całości ożywiany przez sprawowane tajemnice².

Podstawą reformy i odnowy liturgicznej była więc dobra teologia liturgii (w liturgii na pierwszym miejscu należy dostrzec działanie Boga, a nie człowieka – liturgia to najpierw uświęcenie człowieka, a potem kult sprawowany przez Kościół; liturgia jest kontynuacją dzieła zbawczego Chrystusa poprzez jego aktualizację; dowartościowano zgromadzenie liturgiczne jako podmiot liturgii, co miało prowadzić do deklerykalizacji liturgii). Głównym celem reformy był czynny udział wiernych w liturgii (*participatio actuosa*):

Matka Kościół bardzo pragnie, aby wszyscy wierni byli wdrażani do pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych, jakiego domaga się sama natu-

² FRANCISZEK, *Reforma liturgiczna jest nieodwracalna. Przemówienie do uczestników włoskiego 68. Krajowego Tygodnia Liturgicznego* (24.08.2017), OsRomPol 9 (2017), s. 9.

ra liturgii. (...) Liturgia jest bowiem pierwszym i niezastąpionym źródłem, z którego wierni czerpią prawdziwie chrześcijańskiego ducha (KL 14).

Kościół (...) bardzo się troszczy o to, aby chrześcijanie w tym misterium wiary nie uczestniczyli jak obcy i milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy misterium to dobrze rozumieli, w świętej czynności brali udział świadomie, pobożnie i czynnie (KL 48).

Środkiem i sposobem na osiągnięcie takiego uczestnictwa wiernych w liturgii miała być należycie przeprowadzona reforma i odnowa liturgii³. Sobór postanowił przeprowadzić pewne zmiany w elementach zewnętrznych liturgii, które nie pochodziły z ustanowienia Bożego. Kościół może, a nawet powinien je zmieniać, jeśli pojawiły się elementy mniej odpowiednie albo niezgodne z naturą samej liturgii (por. KL 21). Przykładami takich zmian jest np. wprowadzenie języków narodowych do liturgii obrządku łacińskiego, Komunia pod dwiema postaciami, możliwość Mszy św. koncelebrowanej.

2. Realizacja reformy

Dziś coraz częściej stawia się pytanie: Czy założony przez sobór cel reformy liturgicznej – *participatio actuosa* wiernych – został osiągnięty? Odpowiedzi na nie są różne, czasem skrajnie sprzeczne. Sytuacja jest zróżnicowana w poszczególnych krajach i zależna przede wszystkim od sposobu wprowadzenia reformy i odnowy liturgii⁴.

Jan Paweł II w liście apostolskim *Vicesimus quintus annus* z 1988 r. (na 25-lecie Konstytucji o liturgii świętej) wspomina o trudnościach w realizacji reformy (nr 11) oraz o błędnym zastosowaniu jej ducha i litery (nr 13). Papież wskazuje na prywatyzację spraw religijnych, negatywne nastawienia współczesnych ludzi do instytucji, sekularyzację i zakwestionowanie osobistej wiary (o. Bocheński OP miał powiedzieć: „Nie chodzą do kościoła, bo nie wierzą w Boga”). Doprowadziło to do:

1. indywidualizmu we wprowadzaniu reformy poprzez negowanie wskazań Kościoła,
2. odrzucenia reformy przez środowiska tradycjonalistyczne⁵.

³ H.J. SOBECZKO, *Główne założenia reformy liturgicznej według Konstytucji o liturgii świętej*, „*Sacrosanctum Concilium*”, w: S. ARASZCZUK (red.), *Blaski i cienie reformy liturgicznej*, Wrocław 2014, s. 40–41.

⁴ *Tamże*, s. 44.

⁵ B. MIGUT, *Czy potrzebna jest „reforma reformy” liturgicznej*, w: S. ARASZCZUK (red.), *Blaski i cienie*, s. 125.

W drugim przypadku za niedorzeczne należy uznać utożsamianie nadużyć liturgicznych z samą reformą liturgii (!). Uproszczenia, opuszczenia, dodatki w celebracji, spontaniczność wynikają z fałszywej interpretacji reformy, w wyniku czego zmniejsza się i ztraca czytelność znaków, czasami nawet zmienia się ich pierwotne znaczenie⁶.

Tymczasem według Jana Pawła II jest możliwa wierność zasadom liturgii (tożsamość i piękno) z pozostawieniem przestrzeni otwartej na twórczość i przystosowanie, uwzględniające wrażliwość ludzi różnych regionów świata, różne sytuacje i kultury (Jan Paweł II, *Spiritus et Sponsa*, list na 40-lecie reformy liturgicznej)⁷.

3. Ocena reformy

Wszyscy papieże po Soborze Watykańskim II pozytywnie oceniają reformę liturgiczną. Oto kilka wybranych wypowiedzi:

Jan Paweł II: Tak pasterze, jak i lud chrześcijański, w swojej ogromnej większości, przyjęli reformę liturgiczną w duchu posłuszeństwa i z radosnym zapałem. Dlatego musimy dziękować Bogu za przejście Jego Ducha w Kościele, którym było odnowienie liturgii. Odnowa liturgiczna jest najbardziej widzialnym owocem całego soborowego dzieła. Orędzie soborowe zostało zrozumiane przez wielu ludzi przede wszystkim za pośrednictwem reformy liturgicznej⁸.

Benedykt XVI: Stwierdzono, że trudności, jak również niektóre zauważone nadużycia, nie mogą przesłonić dobrodziejstwa oraz ważności liturgicznej reformy, która zawiera bogactwa nie w pełni jeszcze wykorzystane⁹.

Franciszek: Praca reformy liturgicznej była służbą dla ludzi jako nowe odczytanie Ewangelii w konkretnej sytuacji historycznej¹⁰.

Nowe księgi liturgiczne zostały dobrze przyjęte przez biskupów obecnych na soborze, a już od 50 lat są powszechnie używane w liturgii obrządku rzymskiego. Reforma soborowa idzie jednak znacznie dalej niż techniczna rewizja ksiąg litur-

⁶ *Tamże*, s. 128.

⁷ S. CICHY, *Nadużycia w celebracji liturgii*, w: S. ARASZCZUK (red.), *Blaski i cienie*, s. 108.

⁸ JAN PAWEŁ II, List apostolski *Vicesimus quintus annus*, nr 12.

⁹ BENEDYKT XVI, Adhortacja *Sacramentum caritatis*, nr 3.

¹⁰ *A Big Hart Open to God: A Conversation with Pope Francis* [rozmowę przeprowadził A. Sparado], New York 2013, s. 43.

gicznych i obrzędów (!). Dopiero w ostatnich latach odkrywana jest kluczowa rola Konstytucji o liturgii świętej w historii i teologii całego Soboru. 50 lat po Soborze odkrywamy teologiczne znaczenie reformy i jej potencjału dla przyszłości Kościoła katolickiego¹¹.

4. „Reforma reformy”?

4.1. Nieodwracalność reformy liturgicznej

Wyrażenie „reforma reformy” pojawiło się za pontyfikatu Benedykta XVI. Chodziło o korektę niektórych rozwiązań przyjętych w liturgii w okresie realizacji jej reformy zainaugurowanej na soborze. Praktycznie polegać ona miałaby na powrocie do wybranych zwyczajów liturgicznych sprzed soboru (np. odwrócenie się celebransa plecami do wiernych, modlitwa wiernych i kapłana w jednym kierunku).

Pojawiają się pytania: Czy dzisiaj taki powrót jest potrzebny i możliwy? Czy uzasadniona i możliwa jest „reforma reformy”?

Papież Jan Paweł II wyraźnie zachęca, aby „trwać wiernie przy nauczaniu konstytucji SC i przy reformie, którą ona pozwoliła zrealizować” (1988)¹². W liście apostolskim *Spiritus et Sponsa* (2003) papież koncentruje się wprawdzie na wyzwaniach wynikających z realizacji reformy w konkretnych wspólnotach chrześcijan, ale w dokumencie dominuje jednoznaczna akceptacja, a nawet pochwała dokonanej reformy¹³.

Papież Franciszek jednoznacznie wypowiada się przeciwko idei „reformy reformy”, stwierdzając, że dziś nie może być odwrotu od reformy liturgicznej, stopniowo realizowanej w całym Kościele katolickim od czasów Soboru Watykańskiego II:

Dziś trzeba odkrywać na nowo motywy decyzji wypracowanych w ramach reformy liturgicznej, przewyżczać nieuzasadnione i powierzchowne interpretacje, recepcje niepełne i praktyki, które ją zniekształcają. Nie chodzi o rewizję reformy i korygowanie jej postanowień, lecz o to, by lepiej poznać pobudki leżące u jej podłoża. (...) Po

¹¹ M. FAGGIOLI, *The Liturgical Reform and the „Political” Message of Vatican II in the Age of Privatized and Libertarian Culture*, „Worship” 90 (2016), s. 11.

¹² JAN PAWEŁ II, *Vicesimus quintus annus*, nr 12.

¹³ B. MIGUT, *Czy potrzebna jest „reforma reformy” liturgicznej*, s. 126.

tym magisterium, po tej długiej drodze możemy stwierdzić z pewnością i z nauczycielskim autorytetem, że reforma liturgiczna jest nieodwracalna¹⁴.

4.2. Możliwość poprawy realizacji reformy

Achille Triacca (z tzw. teologicznej szkoły rzymskiej) w miejsce pojęcia „reforma liturgii” proponuje wyrażenie „odnowa liturgii”¹⁵. Sama konstytucja liturgiczna nie mówi o reformie, ale o odnowie liturgii. Nie może być więc przereformowania zreformowanej liturgii, ale ciągła odnowa liturgii w następujących kierunkach:

- odnowione rozumienie liturgii,
- pogłębienie *participatio actiosa* (zasady KL są dalej aktualne),
- także dalsze uproszczenie obrzędów (KL 34),
- organiczny rozwój liturgii (konstytucja stwierdza, że „nowości należy wprowadzać tylko wtedy, gdy tego wymaga prawdziwe i niewątpliwe dobro Kościoła” – KL 23)¹⁶.

Papież Franciszek stwierdza:

Praktyczne wprowadzanie (reformy) w życie (...) nadal trwa, bowiem nie wystarczy zreformować księgi liturgiczne, aby odnowić mentalność. Księgi zreformowane zgodnie z dekretami *Vaticanum II* zapoczątkowały proces, który wymaga czasu¹⁷.

Nie można więc mówić o skorygowaniu samej reformy liturgii („reforma reformy”). Możliwa jest natomiast – i nawet wskazana – poprawa sposobu jej realizacji albo, używając słów papieża, dalsze praktyczne wprowadzanie reformy w życie.

4.3. Formacja duchowieństwa i wiernych do liturgii

Konstytucja *Sacrosanctum Concilium* mówi o niej wyraźnie w kilku numerach, wzywając do pogłębionej formacji liturgicznej duchowieństwa i prowadzenia tzw. duszpasterstwa liturgicznego (zob. KL 14–19). Aktualność takich działań potwierdza dziś papież Franciszek:

¹⁴ FRANCISZEK, *Reforma liturgiczna jest nieodwracalna*, s. 10.

¹⁵ B. MIGUT, *Czy potrzebna jest „reforma reformy” liturgicznej*, s. 134.

¹⁶ *Tamże*, s. 136–137.

¹⁷ FRANCISZEK, *Reforma liturgiczna jest nieodwracalna*, s. 10.

Wiemy o tym, że liturgiczna edukacja duszpasterzy i wiernych jest zadaniem, które trzeba podejmować wciąż na nowo¹⁸.

Najlepszą formacją liturgiczną, stosowaną często przez Ojców Kościoła, była *mystagogia*, czyli wprowadzenie w misterium jego uczestników. W naszych czasach mamy do czynienia w Kościele z ponownym odkryciem tego starożytnego sposobu formacji. Papież Franciszek zauważa:

Liturgia jest życiem, a nie ideą, którą trzeba zrozumieć. Kult liturgiczny nie jest głównie doktryną, którą należy zrozumieć, czy obrzędem do spełnienia (...), zasadniczo jest czymś innym: jest źródłem życia i światła dla naszej drogi wiary. Rozważania duchowe są czymś różnym od liturgii, która jest właśnie wejściem w misterium Boga, pozwoleniem, by nas wprowadzono w misterium i byciem w misterium¹⁹.

4. Odnowiona teologia liturgii określa nowy sposób jej sprawowania

W zależności od odpowiedzi danej na pytanie: „Dla kogo jest liturgia?” pozostaje sposób jej sprawowania i odbioru przez wiernych. Kościół przed i po soborze różnie udzielał tej odpowiedzi:

- liturgia jest dla Boga, czyli wystarczy, że On ją „rozumie”, odbiera należną Mu chwałę, a ludzie pozostają na drugim planie i mało się liczą. Tak rozumowano przed soborem. Do ważności trydenckiej Mszy lud był niepotrzebny, zbędny, a nawet niekiedy „przeszkadzał” celebransowi.
- liturgia jest dla ludzi, ponieważ objawia, przybliża Boga, umożliwia spotkanie z Nim, uświęca; dlatego ma być zrozumiała, zapewniać ludziom pełny i świadomy udział w misterium. Takie właśnie jest podejście Soboru Watykańskiego II, wyrażone w odnowionej liturgii. Papież Franciszek tak ją charakteryzuje:

Liturgia jest życiem dla całego ludu Kościoła (KL 26). Ze swej natury jest bowiem „ludowa”, nie klerykalna, jako że jest – jak wskazuje etymologia – czynnością dla ludu, ale także ludu. Jak przypominają liczne modlitwy eucharystyczne, jest czynnością, którą Bóg spełnia dla dobra swojego ludu, ale także czynnością ludu, który słucha mówiącego Boga i reaguje, sławiąc Go, błagając Go, przyjmując niewyczerpane źródło życia i miłosierdzia, które płynie od świętych znaków²⁰.

¹⁸ *Tamże*.

¹⁹ *Tamże*, s. 11.

²⁰ *Tamże*, s. 10–11.

Soborowa teologia liturgii nie jest jednak antropocentryczna, ale teocentryczna. To Bóg ostatecznie jest na pierwszym miejscu, On jest pierwszym Autorem działającym w liturgii (por. KL 7). Bóg działa dla dobra ludzi, których umiłował, i to On chce im służyć darem zbawienia. Ludzie na tę miłość odpowiadają z wdzięcznością, służąc Bogu podczas liturgii.

5. Społeczno-polityczny wymiar liturgii

W kontekście dyskusji wokół soborowej reformy liturgii warto jeszcze zwrócić uwagę na jej wymiar społeczno-polityczny, co czyni w swoim artykule Massimo Faggioli na łamach „Worship” (nr 90 z 2016 r.). Warto zapoznać się z głównymi тезami jego wypowiedzi.

Akceptacja reformy liturgicznej oznacza przyjęcie eklezjologii Soboru Watykańskiego II i jej konsekwencji. Przykład lefebrystów (Bractwo św. Piusa X), którzy razem z nową liturgią odrzucają całą posoborową wizję Kościoła (m.in. decentralizacja Kościoła, rola świeckich, ekumenizm, dialog międzyreligijny, dialog z Żydami), potwierdza to od strony negatywnej²¹.

Sobór nie sformułował jakiegoś konkretnego (wyzolowanego) przesłania politycznego. Byłoby to niemożliwe przy obecności ponad 2500 biskupów z całego świata, reprezentujących różne kraje ze skrajnie różnymi systemami politycznymi. Sobór Watykański II jednakże sytuuje Kościół we współczesnym świecie jako wspólnotę rozpoznawalną także jako twór polityczno-kulturowy. Jasno określa stosunek Kościoła do świata: Kościół nie chce odtąd dominować nad światem, ale służyć mu²². Kościół dostrzega elementy prawdy i wartości chrześcijańskie w różnych współczesnych ruchach społecznych i politycznych²³.

Sama konstytucja *Sacrosanctum Concilium* milczy o polityce sprawiedliwości społecznej. To milczenie wynika z faktu, że była pierwszym dokumentem, najwcześniej opracowanym przez sobór (1962–1963). Nie ma dlatego bezpośredniego związku między nią a takimi ważnymi dla kwestii politycznych dokumentami jak konstytucja *Gaudium et spes* czy deklaracja *Dignitatis humanae*. Sobór rozwija swoje nauczanie i Sobór Watykański II z 1963 r. znacznie różni się od Soboru z 1965 r.²⁴ Dlatego konstytucja liturgiczna powinna być, według Faggioli-

²¹ M. FAGGIOLI, *The Liturgical Reform*, s. 12.

²² *Tamże*, s. 13.

²³ *Tamże*, s. 14.

²⁴ *Tamże*, s. 16.

li, odczytywana w kontekście pozostałych dokumentów Soboru i tego, czym był sam sobór²⁵.

Zreformowana liturgia jasno wyraża odnowioną wizję Kościoła i jego światopogląd. Reforma liturgii została zrealizowana w świetle najważniejszych założeń i teologicznych idei soboru²⁶:

Sobór święty postawił sobie za cel przyczynić się do rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych, lepiej dostosować do potrzeb naszych czasów podlegające zmianom instytucje, popierać to, co może ułatwić zjednoczenie wszystkich wierzących w Chrystusa, i umocnić to, co prowadzi do powołania wszystkich na łono Kościoła (KL 1).

Z odnowionej liturgii można łatwo odczytać liturgiczną eklezjologię, zgodną z nauczaniem całego soboru. Eklezjologia Soboru Watykańskiego II nie jest antypolityczna, ale ukazuje polityczną naturę katolicyzmu, związaną z wartością wspólnoty, rozdziałem Kościoła od państwa. Współczesny katolicyzm ma głęboko uniwersalny i antynacjonalistyczny charakter²⁷. Wyraża to posoborowa liturgia, podkreślająca wspólnotowość, udział wiernych świeckich i otwartość na innych (gościnność). Tak jest ona charakteryzowana przez papieża Franciszka:

Kościół na modlitwie gromadzi wszystkich (...), nikogo nie odrzucając: wezwani są mali i wielcy, bogaci i ubodzy, dzieci i starcy, zdrowi i chorzy, sprawiedliwi i grzesznicy. Na podobieństwo „wielkiego tłumu”, który celebruje liturgię w świątyni nieba (Ap 7,9), zgromadzenie liturgiczne przewycięża w Chrystusie wszelkie granice wieku, rasy, języka i narodu. „Ludowy” aspekt liturgii przypomina nam, że jest ona integrująca, a nie wyłączająca, sprzyjająca jedności ze wszystkimi, jednakże bez ujednolicania, wzywa bowiem każdego, z jego powołaniem i wyjątkowością, do tego, by przyczyniał się do budowania ciała Chrystusa²⁸.

Kultura polityczna (*political culture*) Soboru Watykańskiego II wyraża się więc także przez konstytucję liturgiczną, przede wszystkim przez jej eklezjologię. Stosunek do soborowej reformy liturgicznej (jej akceptacja lub odrzucenie) ma swoje konsekwencje w polityce – w politycznych poglądach katolików²⁹. Te podziały oparte są na przyjęciu odmiennych modeli eklezjologii:

- katolicy konserwatyści są zazwyczaj przeciw reformie liturgicznej i liberalizmowi politycznemu;

²⁵ *Tamże*, s. 26.

²⁶ *Tamże*, s. 21–22.

²⁷ *Tamże*, s. 20.

²⁸ FRANCISZEK, *Reforma liturgiczna jest nieodwracalna*, s. 11.

²⁹ M. FAGGIOLI, *The liturgical reform*, s. 12.

- katolicy liberalni (progresiści) w reformie liturgicznej znajdują wyraz swoich poglądów teologicznych i politycznych.

Faggioli zwraca uwagę, że taki podział polityczny katolików może być jednak pewnym uproszczeniem, gdyż nie zawsze przekłada się na stosunek do reformy – przyjęcie starego lub nowego *ordo* liturgii rzymskiej (podaje przykład historyczny przedwojennego ruchu liturgicznego, którego przedstawiciele w niektórych krajach Europy popierali ideologie nacjonalistyczne)³⁰.

Autor stwierdza, że istnieje dziś pilna potrzeba odnowienia związku między reformą liturgii i sprawiedliwością społeczną w świetle całościowej teologii (eklezyjologii) soboru. Należy także odczytać reformę liturgii i jej przesłanie socjalne w kontekście „katolicyzmu społecznego”³¹.

7. Dwie formy *ordo* w jednym Kościele (zasada wzajemnego uznania i poszanowania)

Wobec oficjalnego „przyznania praw” starymu *ordo* przez papieża Benedykta XVI (*Summorum pontificum*, 2007), katolicy winni przyjąć zasadę wzajemnej tolerancji i zrozumienia poglądów innego w określonych nauką Kościoła granicach:

1. zwolennicy nowego *ordo* (przeważająca większość katolików) uznają stare *ordo* i z szacunkiem odnoszą się do uczestników liturgii sprawowanej według trydenckiej formy obrządku łacińskiego;
2. zwolennicy starego *ordo* uznają nowe *ordo* jako zwyczajną formę sprawowania liturgii w Kościele rzymskokatolickim.

Niestety bardzo często zdarza się, że tradycjoniści nie ustają w krytyce nowego *ordo*, wytykając jego „błędy”, i nie uznają prawomocności odnowionej liturgii Kościoła. Taka postawa jest bardzo niebezpieczna i może prowadzić do podziałów w Kościele (takim przykładem są lefebryści).

Poza tym tradycjoniści są zobowiązani do przyjęcia całości nauczania Soboru Watykańskiego II, w tym wskazań Konstytucji o liturgii świętej, które odnoszą się do obrzędów Eucharystii, a także wymagania *participatio actuosa* wiernych. Zachowując stare obrzędy Mszy, mają jednakże „obficie zastawić wiernym stół słowa Bożego” (KL 51), traktować homilię jako część samej liturgii (KL 52), „po Ewangelii i homilii (...) należy przywrócić «modlitwę powszechną», czyli «modlitwę wiernych» (KL 53). Powinni zrealizować wszystkie te wymagania i starać

³⁰ *Tamże*, s. 17–18.

³¹ *Tamże*, s. 26–27.

się doprowadzić wiernych do postawy czynnego i świadomego udziału w liturgii w ramach starej formy obrządku.

Na koniec można wyrazić nadzieję, że współistnienie dwóch form obrządku w jednym Kościele nie naruszy jego jedności. Kościół katolicki (powszechny) ma długowieczne doświadczenie obrządków wschodnich, które dziś współtworzą jego bogactwo i świadczą o możliwości zachowania jedności wiary z wielością liturgii (*una fide, diverso ritu* – maksyma z XII w.). W tym duchu wypowiada się papież Franciszek, gdy stwierdza:

Nie możemy zapominać, że bogactwo Kościoła modlącego się, jako „powszechnego”, wykracza poza Rytuał rzymski, który, choć jest najbardziej rozległy, nie jest jedyny. Harmonia tradycji rytualnych Wschodu i Zachodu za sprawą tchnienia tego samego Ducha jest wyrazem jedynego Kościoła, modlącego się przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie, na chwałę Ojca i dla zbawienia świata³².

Liturgical Reform is irreversible. A vote on Defense of the Conciliar Reform of Liturgy

Abstract

The article is a vote in discussion about the conciliar reform of liturgy, that is today not seldom criticized, or even questioned by the followers of the former Roman rite. For that reason the conciliar theology of liturgy is briefly recalled. Proper understanding and exploring of this theology may, according to the author, contribute to a better realization of the liturgical renewal, that in practice confronts various obstacles and difficulties. Yet these do not cross out the right of the reform itself which is invariably positively evaluated by the recent popes. Utter rejection of the liturgical reform would mean the lack of acceptance of the conciliar ecclesiology. The existence of two forms of the Roman rite within one Church is possible only under condition of mutual respect and appreciation as well as on the ground of positive reception of the entire teaching of the Vatican II (including liturgy), which is a duty of all catholics.

Keywords: liturgy, rite, form, *ordo*, liturgical reform, renewal, theology, Vatican Council II, Church, Constitution on liturgy, pope Francis.

---

³² FRANCISZEK, *Reforma liturgiczna jest nieodwracalna*, s. 11.

Abstrakt

Artykuł jest głosem w dyskusji wokół soborowej reformy liturgii, która jest dziś nierzadko krytykowana, a nawet kontestowana, przez zwolenników starej formy obrządku rzymskiego. Przypomniana została pokrótce teologia liturgii wypracowana przez Sobór Watykański II. Jej właściwe zrozumienie i pogłębienie może, według autora, zapewnić coraz lepszą realizację odnowy liturgii, która w praktyce natrafia na różne przeszkody i trudności. Nie przekreślają one jednak słuszności samej reformy, która niezmiennie pozytywnie oceniana jest przez ostatnich papieży. Całkowite odrzucenie reformy liturgicznej oznaczałoby brak akceptacji soborowej eklezjologii. Istnienie dwóch form obrządku rzymskiego w jednym Kościele możliwe jest tylko pod warunkiem wzajemnego poszanowania i uznania oraz przyjęcia całości nauczania Soboru Watykańskiego II (także w odniesieniu do liturgii), co obowiązuje wszystkich katolików.

Słowa kluczowe: liturgia, obrządek, forma, ordo, reforma liturgiczna, odnowa, teologia, Sobór Watykański II, Kościół, Konstytucja o liturgii świętej, papież Franciszek.

Bibliografia

- BENEDYKT XVI, Adhortacja *Sacramentum caritatis*, 2007.
- CICHY S., *Nadużycia w celebracji liturgii*, w: S. ARASZCZUK (red.), *Blaski i cienie reformy liturgicznej*, Wrocław 2014, s. 103–117.
- FAGGIOLI M., *The Liturgical Reform and the „Political” Message of Vatican II in the Age of a Privatized and Libertarian Culture*, „Worship” 90 (2016), s. 10–27.
- FRANCISZEK, *Reforma liturgiczna jest nieodwracalna. Przemówienie do uczestników włoskiego 68. Krajowego Tygodnia Liturgicznego* (24.08.2017), OsRomPol 9 (2017), s. 9–11.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Vicesimus quintus annus*, 1988.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, 1963.
- MIGUT B., *Czy potrzebna jest „reforma reformy” liturgicznej*, w: S. ARASZCZUK (red.), *Blaski i cienie reformy liturgicznej*, Wrocław 2014, s. 119–141.
- PIUS X, *Motu proprio „Abhinc duos annos”*, 1913.
- SOBECZKO H.J., *Główne założenia reformy liturgicznej według Konstytucji o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, w: S. ARASZCZUK (red.), *Blaski i cienie reformy liturgicznej*, Wrocław 2014, s. 31–46.

PRZEMYSŁAW NOWAKOWSKI CM, dr hab., prof. UPJP II w Krakowie, prezbiter ze Zgromadzenia Misji Świętego Wincentego a Paulo, kierownik Katedry Historii Liturgii Wydziału Teologicznego UPJP II w Krakowie. Wykładowca Instytutu Liturgicznego UPJPII w Krakowie, Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy w Krakowie, Wyższego Instytutu Nauk Religijnych w Kijowie (Ukraina). e-mail: pn@misjonarze.pl